उपकर्त्तृ त्रि० उप-कृ-तृच् स्त्रियां ङीप् । उपकारके आनुगुण्यकारके "उपकर्त्तारिणा सन्धिर्न मित्रेणापकारिणा" माघः । "हीनान्यनुपकर्त्तॄनि प्रवृद्धानि विकुर्वते" रघुः ।

उपकलाप अव्य० विभक्त्यर्थे सामीप्ये वाऽव्ययी० । १कलापे इत्यर्थे २तत्सामीप्ये च ततो भवार्थे परिमुखा० ञ्य । औपकलाप्य तद्भवे त्रि० ।

उपकल्प त्रि० उपगतः कल्पम् अत्या०स । कल्पोपगते । गौरा० पाठात् उपात् द्व्यच्कत्वेऽपि नात्तोदात्तता ।

उपकल्पन न० उप+कृप-णिच्-ल्युट् । १सम्पादने २आयोजने च "वक्ष्याम्यतः परं सम्यगाहारस्योपकल्पनम्" सुश्रु० युच् । तत्रैव स्त्री । "एवं विज्ञाय मतिमान् भोजनस्योपकल्पनाम्" सुश्रु० ।

उपकादि पु० द्वन्द्वेऽद्वन्द्वे च बहुत्वे गोत्रप्रत्ययलुग्निमित्ते पाणिन्युक्ते शब्दसमूहे । स च उपक लमक भ्रष्टक कपिष्ठल कृष्णाजिन कृष्णसुन्दर चूड़ारक आड़ारक गड़क उदङ्क सुधायुक अबन्धक पिङ्गलक पिष्ट सुपिष्ट मयूरकर्ण खरीजङ्घ शलाथल पतञ्जल पदञ्जल कठेरणि कुषीतक काशकृत्स्न निदाघ कलशीकण्ठ दामकण्ठ कृष्णपिङ्गल कर्णक प्रर्णक जटिलक बधिरक जन्तुक अनुलोम अनुपद प्रतिलोम अपजग्ध प्रतान अनभिहित कमक वटारक लेखाभ्र कमन्दक पिञ्जलक वर्णक मसूरकर्ण मदाघ कबन्तक कमन्तक कदामत्त ।

उपकार पु० उप+कृ-भावे घञ् । प्रधानस्यानुगुण्यसंपादने, उपकृतौ "उपकारापकारौ हि लक्ष्यं लक्षणमेतयोः" माघः । "कृतोपकारेव रतिर्बभूव" कुमा० "उपकारोमहांस्तात कृतोऽयं मम खेचरैः" भा०व०१५०अ० । तस्योपकार्य्यारचितोपका(चा)रा" रघुः । उपकारश्च सहकारिभिः कारणस्य कार्य्योत्पादनार्थमानुगुण्यभेदः यथा दर्शादियागस्य प्रधानापूर्व्वसाधनेऽङ्गादीनां प्रयाजादीनां कलिकापूर्व्वसाधनद्वारा तदानुगुण्यम् । स च बौद्धैः कुर्व्वद्रूपतारूपस्य बीजादेरुच्छुनत्वस्य सम्पादनरूपातिशयाधानमुच्यते सर्व्व० दर्श० । "तथाहि सहकारिभिः सलिलपवनादिभिः पदार्थसार्थैराधीयमाने बीजस्यातिशये बीजमुत्पादकमभ्युपेयम् अपरथा तदभावेऽप्यतिशयः प्रादुर्भवेत् । बीजञ्चातिशयमादधानं सहकारिसापेक्षमेवाधत्ते अन्यथा सर्व्वदोपकारापत्तौ अङ्कुरस्यापि सदोदयः प्रसज्येत; तस्मादतिशयार्थमपेक्षमाणैः सहकारिभिरतिशयान्तरमाधेयं बीजे, तस्मिन्नप्युपकारे पूर्व्वन्यायेन सहकारिसापेक्षस्य बीजस्य जनकत्वे सहकारिसम्पाद्यबीजगतातिशयानवस्था प्रथमा व्यवस्थिता । अथोपकारः कार्य्यार्थमपेक्ष्यमाणोऽपि बीजादिनिरपेक्षं कार्य्यं जनयति तत्सापेक्षो वा । प्रथमे बीजादेरहेतुत्वमापतेत् । द्वितीये अपेक्ष्यमाणेन बीजादिना उपकारे अतिशय आधेयः एवं तत्र तत्रापीति बीजादिजन्यातिशयनिष्ठातिशयपरम्परापात इति द्वितीयानवस्था स्थिरा भवेत् । एवमपेक्ष्यमाणेनोपकारेण बीजादौ धर्म्मिण्युपकारान्तरमाधेयमित्युपकाराधेयबीजातिशयाश्रयातिशयपरम्परापातइति तृतीयानवस्था दुरवस्था स्यात् । अथ भावादभिन्नोऽतिशयः सहकारिभिराधीयत इत्यभ्युपगम्यते तर्हि प्राचीनो भावो ऽनतिशयात्मा निवृत्तः अन्यश्चातिशयात्मा-कुर्व्वद्रूपादिपदवेदनीयो जायत इति फलितम् ।

उपकारक त्रि० उप+कृ-ण्वुल् । १उपकारकर्त्तरि । "आगन्तवोऽपि कदाचिदुपकारका दृश्यन्ते" हितो० । स्त्रीत्वे टापि अतइत्त्वे उपकारिका । सा च २नृपालये, ३पटनिर्म्मिते गृहे च । ४कारणमात्रे त्रि० । "स्पर्शस्त्वगिन्द्रियग्राह्यस्त्वचः स्यादुपकारकः" भाषा० णिनि । उपकारिन् उपकारके त्रि० । "तदुपकारीणि शारीरकसूत्रादीनि" वेदा० सा० । "दातव्यमिति यद्दानं दीयतेऽनुपकारिणे" गीता "मात्रापित्रोर्गुरौ मित्रे विनीते चोपकारिणि" दक्षः । स्त्रियां ङीप् ।

उपकार्य्य त्रि० उप+कृ-ण्यत् । १उपकारयोग्ये । २राजालये, ३पटनिर्म्मितराजसदने च स्त्री टाप् । "तस्योपकार्य्या रचितोपका(चा)रा" रघुः । "तीरोपकार्य्यां गतमात्र एव" शत्रुघ्नप्रतिविहितोपकार्य्यमार्य्यः" रघुः राजभवने "रम्यां रघुप्रतिनिधिः स नवोपकार्य्याम्" । "उपकार्य्या राजसद्मन्युपचारचितेऽन्यवदिति विश्वोक्तेः ५उपचारव्याप्ते त्रि०

उपकिरण न० उप+कॄ-ल्युट् नि० इत्त्वम् । १व्याप्तौ २समन्तात् विक्षेपे च "आखूत्करोत्किरणं वा" कात्या० २५,१०,२४ । समीप्यादौ अव्ययी० । ३किरणसामीप्यादौ अव्य० ।

उपकीचक पु० उपगतः कीचकम् अत्या०स० । विराटनृपश्यालककीचकानुजे विराटसैन्यभेदे "समवेतेषु सर्व्वेषु तामूचुरुपकीचकाः । हन्यतां शीघ्रमसती यत्कृते कीचकोहतः" । ते च पञ्चाधिकशतमिताः कीचकत्वेनापि प्रसिद्धाः "एवं ते निहता राजन् ! शतं पञ्च च कीचकाः । स च सेनापतिः पूर्वमित्येतत् सूतषट्शतम्" भा०वि०२२,२३अ० ।

उपकुञ्चि स्त्री उप+कुन्च-इ । कृष्णजीरके ।

उपकुञ्चिका स्त्री उप+कुञ्च-ण्वुल् अतइत्त्वम् । १तुत्थायां